

NBP

Centrum Pieniądza
im. Sławomira S. Skrzypka

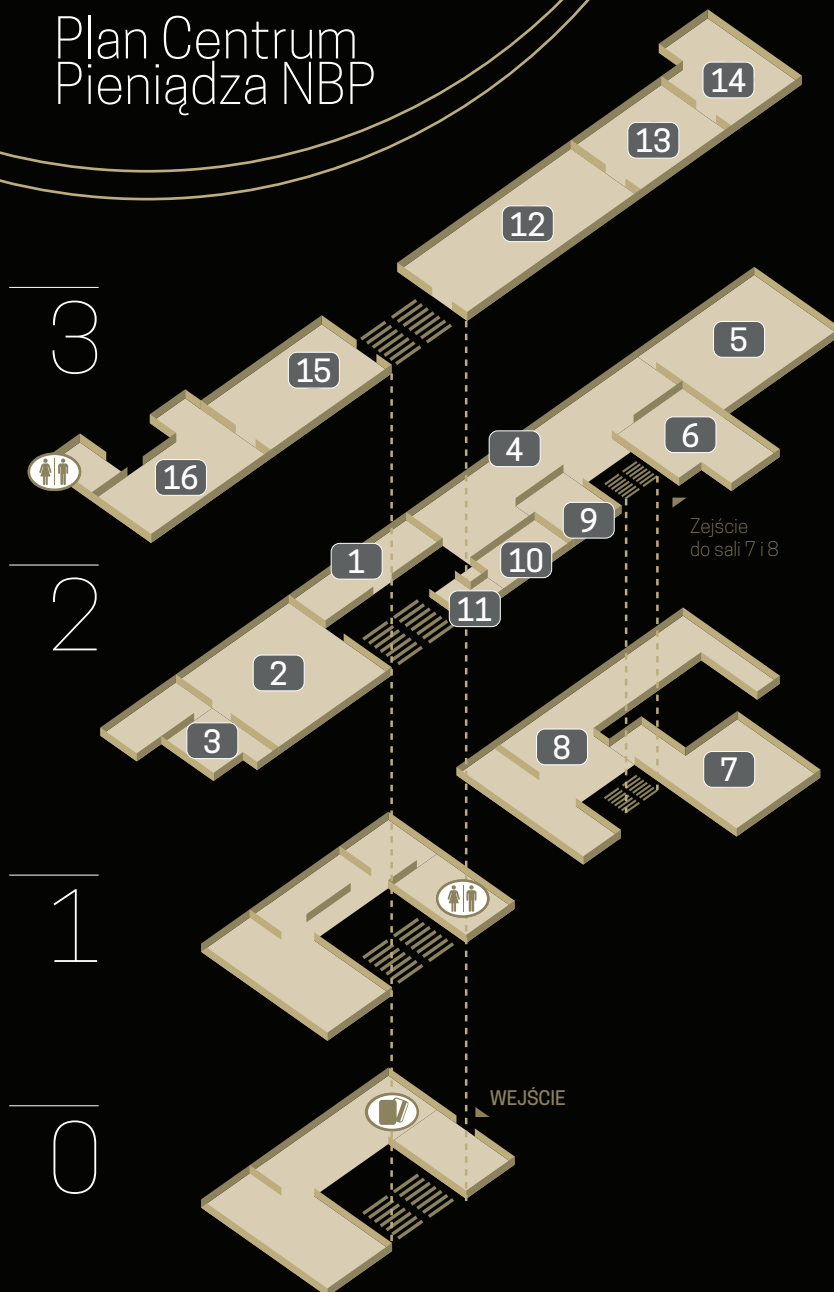
Nr 22
II kwartał 2020 r.

Bankoteka

HISTORIA • EKONOMIA • EDUKACJA

Plan Centrum Pieniądza NBP

POZIOM 3

- 12** Giełda i rynki finansowe
- 13** Nowoczesne systemy płatnicze
- 14** Unie walutowe i gospodarcze
- 15** Twórcą i produkcja pieniądza
- 16** Pieniądz w sztuce
- Toaleta

POZIOM 2

- 1** Spotkanie z pieniądzem
- 2** Antyk-średniowieczno-nowożytność
- 3** Systemy pieniężne
- 4** Ulica Bankowa
- 5** Bank centralny
- 6** Gabinet numizmatyka
- 9** Wojny
- 10** PRL
- 11** Upadek komunizmu

POZIOM 1

- 7** Laboratorium autentyczności
- 8** Skarbiec
- Toaleta

POZIOM 0

- Recepcja

Zapraszamy na stronę www.nbp.pl/centrumpieniadza

Drodzy Czytelnicy

Mimo zamknięcia dla zwiedzających Centrum Pieniądza NBP – przygotowaliśmy kolejne wydanie magazynu „Bankoteka”. Chcemy, by nie umknęło to, co Zespół Centrum przygotowywał wcześniej na drugi kwartał br., a także by zachować w pamięci nowe programy zwiedzania z poprzednich miesięcy.

Okładka wskazuje główny temat magazynu. W maju br. minęła 100. rocznica urodzin Karola Wojtyły, przyszłego papieża Jana Pawła II, którego Kościół katolicki ogłosił świętym. W dziale *Ekspozycje* proponujemy przegląd papieskich monet kolekcjonerskich oraz opisujemy pierwszy banknot kolekcjonerski w historii emisji NBP, jakim Narodowy Bank Polski uhonorował niezapomniany pontyfikat Naszego Papieża.

Zwieńczeniem tych emisji są trzy monety wydane w Roku Świętego Jana Pawła II, które pokazujemy na okładce. Od Wadowic do Watykanu, na tle pustych placów – znaku czasu pandemii – sprzed bazyliki Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny i bazyliki św. Piotra prezentujemy sztuczne monety okolicznościowe, których opis znajduje się w środku numeru. Monety te zostały wyemitowane 14 maja br.

Zespół Centrum Pieniądza NBP przygotował nowe scenariusze zajęć edukacyjnych dla szkół, które omawiamy w dziale *Edukacja*. W tym samym dziale pokazujemy po raz pierwszy fragmenty komiksu „Na tropach złotego – opowieść o polskim pieniądzu na przestrzeni wieków”, który miał mieć swój debiut podczas tegorocznej, niestety odwołanej, majowej Nocy Muzeów 2020.

Darejka – co to takiego? Żeby się dowiedzieć, wystarczy zajrzeć po ponownym otwarciu Centrum Pieniądza NBP do sali Antyk–średniowiecze–nowożytność. W dziale *Odkrywamy multimedia, otwieramy gabloty* już teraz można zobaczyć i przeczytać arcyciekawą historię nowych unikatowych ekspozycji: złotej darejki i złotego florena.

Sól, cynamon, złoto... to także ekspozycje prezentowane na naszych zajęciach. Na zakończenie magazynu w dziale *Z Kalendarza...* omawiamy program edukacyjny „Poznaj Centrum Pieniądza NBP zmysłami”, podczas którego uczniowie w lutym br. mogli – nomen omen – uzmysłowić sobie, że tematyka pieniądza była i jest wszystkim bardzo bliska.

Przyjemnej lektury

Redakcja „Bankoteki”

Ekspozycje

**Rok Papiński 2020 – Monety kolekcjonerskie
z wizerunkiem papieża Jana Pawła II** str. 5-9

**Nowe monety o wartości nominalnej 10 zł, 10 zł i 500 zł,
upamiętniające 100. rocznicę urodzin Jana Pawła II** str. 10-11

Jan Paweł II na banknocie i monetach kolekcjonerskich emitowanych przez NBP

W dniu 13 czerwca 2019 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podjął uchwałę o ustanowieniu roku 2020 Rokiem Świętego Jana Pawła II. Jednym z najważniejszych powodów tej decyzji było przypadające 18 maja 2020 r. stulecie urodzin Karola Wojtyły, który po wyborze na zwierzchnika Stolicy Apostolskiej obrał imię Jana Pawła II. Był on pierwszym papieżem spoza Włoch od czasu pochodzącego z Holandii papieża Hadriana VI (1522–1523) i drugim najdłużej rezydującym papieżem po Piusie IX (1846–1878). Stał się najbardziej rozpoznawalnym Polakiem na świecie.

Świat numizmatyki uhonorował postać Papieża Polaka, umieszczając jego wizerunek na monetach, medalach i banknotach. Narodowy Bank Polski już w 1982 r. wprowadził do obiegu pierwszą monetę z wizerunkiem Jana Pawła II z okazji jego drugiej pielgrzymki do Polski. Od 1982 do 2014 r. NBP poświęcił papieżowi 49 rodzajów monet oraz pierwszy banknot kolekcjonerski. Na temat tych numizmatów powstało wiele katalogów i opracowań. W tym artykule przedstawimy monety wyemitowane w latach 1995–2014. Można je oglądać w sali ekspozycyjnej na antresoli w Centrali NBP.

W 1997 r. we Wrocławiu pod hasłem Eucharystia i Wolność odbył się 46. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny, w którym wziął udział

Jan Paweł II. Z tej okazji Narodowy Bank Polski wyemitował srebrną monetę (Ag 925) o nominale 10 zł. Na jej rewersie widnieje półpostać papieża trzymającego w dłoniach hostię. Projekt monety przygotowała Ewa Olszewska-Borys.

W 1998 r. dwuzestolecie pontyfikatu papieża zostało uczczone przez NBP dwoma rodzajami monet. Na rewersie złotej monety (Au

900) o nominale 200 zł widzimy postać papieża z dłońmi uniesionymi w geście pozdrowienia. Rewers srebrnej monety (Ag 925) o nominale 10 zł przedstawia półpostać Jana Pawła II w mitrze (wysokim litur-

gicznym nakryciu głowy, będącym znakiem godności chrześcijańskich dostojników kościelnych). Autorką projektów obydwu monet jest Ewa Olszewska-Borys.

Eksponaty

Podczas prawie 27-letniego pontyfikatu Jan Paweł II odbył 104 zagraniczne podróże i odwiedził 135 krajów, zyskując miano Papieża Pielgrzyma. W 1999 r. wizerunek Papieża Pielgrzyma pojawił się na dwóch

biskupów Rzymu. Wprawdzie nie jest to jeden z oficjalnych tytułów papieża, jednak często umieszczano go na monetach lub rycinach. W 2002 r. Narodowy Bank Polski wyemitował monety przedstawiające Jana Pawła II z napisem Pontifex Maximus. Na awersie złotej monety (Au 900) o nominale 200 zł widzimy popiersie papieża oraz faksymile jego podpisu. Na rewersie postać papieża odwróconego tyłem znajduje się na tle stylizowanej Bramy Świętej Bazyliki św. Piotra w Rzymie; nad jej wizerunkiem umieszczono napis Pontifex Maximus. Na awersie srebrnej monety (Ag 925) o nominale 10 zł na pierwszym planie widać półpostać modlącego się papieża z pastorałem papieskim zakończonym krzyżem, w tle trzymająca pastorał postać papieża błogosławiącego. Rewersy złotych i srebrnych monet są takie same. Projektantką obu wizerunków monet jest Ewa Tyć-Karpińska.

W 2003 r. przypadło 25-lecie pontyfikatu Jana Pawła II. Narodowy Bank Polski uczcił to wydarzenie, wprowadzając do obiegu trzy rodzaje monet: złotą (Au 900) o nominale 200 zł, srebrną (Ag 925) o nominale 20 zł oraz 2-złotową monetę ze stopu Nordic Gold (CuAl5Zn5Sn1). Na awersie złotych i srebrnych monet przedstawiono postać Jana

monetach: złotej (Au 900) o nominale 100 zł oraz srebrnej (Ag 925) o nominale 10 zł. Projekty tych monet wykonał Robert Kotowicz.

Pontifex Maximus to po łacinie najwyższy kapłan, a dosłownie najwyższy budowniczy mostów. Tak w starożytnym Rzymie nazywano najważniejszego członka kolegium kapłańskiego. Za sprawą Leona I, głowy Kościoła w latach 440–461, mianem Pontifex Maximus określano

Pawła II wspartego na pastorałe. Na rewersie złotych monet ukazano papieża siedzącego w fotelu, a na rewersie srebrnych monet – profil głowy papieża w piusce. Monety 20-złotowe mają kształt klipy – kwadratu o bokach 40 mm. Na rewersie monety o nominale 2 zł na tle krzyża umieszczono popiersie papieża wspartego na pastorałe. Wszystkie monety zostały zaprojektowane przez Ewę Tyc-Karpińską.

W dniu 18 maja 2005 r. Jan Paweł II obchodziłby 85. urodziny. Zmarł 2 kwietnia, zaledwie półtora miesiąca przed jubileuszem. Monety przygotowane do emisji z okazji urodzin (Jan Paweł II, 1920–2005) stały się hołdem złożonym Papieżowi Polakowi za dorobek jego pontyfikatu oraz

wkład wniesiony w odzyskanie suwerenności przez nasz kraj. Monety wyemitowano w czterech nominałach. Na rewersach widzimy popiersie zamysłonego papieża, z profilu, w piusce. W tle umieszczono stylizowane wizerunki budowli związanych z jego życiem. Na złotej monecie (Au 900) o nominale 100 zł pokazano część chrzcielnicy z bazyliki mniejszej Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach. Na srebrnej monecie o nominale 10 zł (Ag 925) z rewersem platerowanym złotem (Au 999) przedstawiono fragment wadowickiej bazyliki. Srebrna moneta (Ag 925) o nominale 10 zł i wykonana w stopie Nordic Gold (CuAl5Zn5Sn1) moneta o nominale 2 zł ukazują Bazylikę św. Piotra w Rzymie. Projektantką rewersów jest Urszula Walerzak.

Wybory parlamentarne 4 czerwca 1989 r. były pierwszymi częściowo wolnymi wyborami w Polsce od czasu zakończenia II wojny światowej. Dzięki uzgodnieniom podjętym w czasie obrad Okrągłego Stołu 35% mandatów sejmowych zagwarantowano opozycji. Wszystkie zdobyła Solidarność. Na wydarzenia z końca lat 80. XX w. wielki wpływ miał papież Jan Paweł II. Pierwsze trzy pielgrzymki do Polski – w latach 1979, 1983 oraz 1987 – oprócz posługi duchowej wniosły nieoceniony

wkład w rozwój świadomości narodu polskiego, powstanie Solidarności i pokojowe przemiany ustrojowe w naszym kraju. Nie dziwi zatem, że w 2009 r. w wyemitowanej przez Narodowy Bank Polski serii *Polska droga do wolności*, upamiętniającej 20. rocznicę wyborów parlamentarnych z 1989 r., na jednej z monet został przedstawiony wizerunek papieża. Była to srebrna moneta (Ag 925) o nominale 10 zł. Umieszczono na niej wizerunek papieża błogosławiącego ukazane w tle tłumy oraz przytoczono słowa z homilii wygłoszonej podczas pierwszej pielgrzymki do Polski: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze tej ziemi!”. Projektantką monety jest Urszula Walerzak.

Santo subito! (z włoskiego „święty natychmiast”). Transparenty z takim napisem pojawiły się wśród wiernych zgromadzonych 8 kwietnia 2005 r. na placu św. Piotra w Rzymie, podczas uroczystości pogrzebowych

Ekspozyty

Jana Pawła II. Dzięki zgodzie nowo obranego papieża Benedykta XVI proces beatyfikacyjny rozpoczął 28 czerwca 2005 r., pomijając wymagany pięcioletni okres od śmierci kandydata. Beatyfikacja jest aktem

ogłaszającym przez Kościół katolicki, uznającym osobę zmarłą za błogosławioną i zezwalającym na oddawanie jej czci. Beatyfikacja Jana Pawła II nastąpiła 1 maja 2011 r., podczas uroczystej mszy świętej

odprawionej na placu św. Piotra w Rzymie. Tuż przed ogłoszeniem aktu beatyfikacyjnego, 28 kwietnia 2011 r. Narodowy Bank Polski wyemitował zestaw pięciu monet z wizerunkiem papieża, dotyczących tego doniosłego wydarzenia. Są to trzy monety złote o nominałach 1000 zł (Au 999), 100 zł (Au 900) i 25 zł (Au 900), srebrna moneta (Ag 925) o nominale 20 zł z tampondrukiem umieszczonym na rewersie, a także moneta o nominale 2 zł wykonana ze stopu Nordic Gold (CuAl5Zn5Sn1). Wszystkie monety zaprojektowała Ewa Tyc-Karpińska.

Dziewięć lat po śmierci i trzy lata po ogłoszeniu błogosławionym Stołica Apostolska ogłosiła Jana Pawła II świętym. Akt kanonizacji nastąpił

podczas uroczystości na placu św. Piotra w Rzymie 27 kwietnia 2014 r. Ksiądz prof. Waldemar Chrostowski z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego napisał: „Akt uroczystej kanonizacji potwierdza wielkość

emitując monety z wizerunkiem popiersia papieża Jana Pawła II na rewersie w czterech nominałach: 500 zł ze srebra (Ag 999) o masie 1 kilograma, 100 zł ze złota (Au 900), 10 zł ze srebra (Ag 925) i 2 zł

Jana Pawła II, jego niezłomność w wyznawaniu i głoszeniu Ewangelii, a także ogromne uznanie i wdzięczność za dar niezwykłego pontyfikatu, który otrzymuje wyjątkowe miejsce w historii świata, Kościoła Katolickiego i Polski”. Narodowy Bank Polski uczcił to wydarzenie,

w stopie Nordic Gold (CuAl15Zn5Sn1). Projektantem wizerunków jest Andrzej Nowakowski.

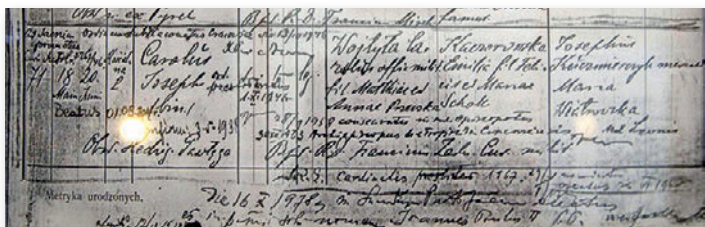
■ Marcin Madejski

W 2006 r. wizerunek Jana Pawła II pojawił się na pierwszym polskim banknocie kolekcjonerskim. Okazją do emisji banknotu była 28. rocznica wybrania Karola Wojtyły na papieża. Na przedniej stronie banknotu umieszczono portret Jana Pawła II w mitrze z krzyżem pasterskim w dłoni. Strona odwrotna banknotu przedstawia epizod, który miał miejsce w trakcie mszy świętej inauguracyjnej pontyfikatu Jana Pawła II, kiedy papież podniósł się z fotela i – wyrażając swój szacunek – ucałował dłoń kardynała Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski. Banknot został zaprojektowany przez Andrzeja Heidricha, zmarłego 20 października 2019 r. Można go oglądać w gablocie w sali Twórcy i produkcja pieniądza.

Nowe monety okolicznościowe dla uczczenia Roku Świętego Jana Pawła II

Narodowy Bank Polski wyemitował trzy monety okolicznościowe na stulecie urodzin Karola Wojtyły – jedną złotą i dwie srebrne.

Metryka chrztu Karola Wojtyły
Fot. Wikipedia Commons

14 maja br., na kilka dni przed datą rocznicy urodzin, znalazły się w sprzedaży w kasach NBP i w sklepie internetowym „Kolekcjoner”. Wielkie wydarzenie na rynku w Wadowicach promujące emisję monet zostało odwołane ze względu na stan epidemii. Po ponownym otwarciu Centrum Pieniądza NBP – monety te znalazły się na ekspozycji.

Moneta złota o nominale 500 zł przedstawia:

Na awersie:

Na wyodrębnionej płaszczyźnie w kształcie koła – transpozycję fragmentu obrazu Jerzego Kossaka „Cud nad Wisłą” oraz napis będący fragmentem wypowiedzi Jana Pawła II: „[...] urodziłem się / w 1920, w maju, / w tym czasie, / kiedy bolszewicy / szli / na Warszawę”. Wokół płaszczyzny półkołem napisy: u góry RZECZPOSPOLITA POLSKA, u dołu BITWA WARSZAWSKA 1920.

Na rewersie:

Na płaszczyźnie w kształcie koła wizerunek Jana Pawła II klęczącego przy chrzcielnicy z bazyliki Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach. Napisy: 1920–2020; 100. ROCZNICA URODZIN ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II.

Nakład do 966 sztuk.

Dwie srebrne monety o nominale 10 zł każda:

1. Na awersie:

Na płaszczyźnie w kształcie koła – transpozycja fragmentu obrazu Jerzego Kossaka „Cud nad Wisłą” oraz napis będący fragmentem wypowiedzi Jana Pawła II: „[...] urodziłem się / w 1920, w maju, / w tym czasie, / kiedy bolszewicy / szli / na Warszawę”. W otoku napis: RZECZPOSPOLITA POLSKA 2020, u dołu półkołem napis: 10 ZŁ

Na rewersie:

Postać Jana Pawła II, z lewej strony wizerunek chrzcielnicy z bazyliki Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach, u góry napis: 1920 / - / 2020 oraz poniżej biało-czerwona prostokątna flaga Polski. W otoku napis: 100. ROCZNICA URODZIN ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II

Nakład do 16000 sztuk.

2. Na awersie:

Fasada bazyliki Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach, powyżej w jej tle zegar słoneczny umieszczony na ścianie bazyliki. Wzdłuż górnej krawędzi półkołem napis: RZECZPOSPOLITA POLSKA 2020

Na rewersie:

Popiersie Jana Pawła II z pastorałem i z ręką uniesioną w geście powitania. W otoku napis: 100. ROCZNICA URODZIN ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II.

Nakład do 12000 sztuk.

■ Materiały NBP

Edukacja

**Nowości edukacyjne w Centrum Pieniądza NBP –
scenariusze zajęć** str. 13-14

**Komiks „Na tropach złotego” –
Opowieść o polskim pieniądzu na przestrzeni wieków** str. 15-18

Nowości edukacyjne Centrum Pieniądza NBP

Narodowy Bank Polski, pełniąc funkcję banku centralnego naszego państwa, szczególną uwagę przykładła do edukacji ekonomicznej młodych Polaków. Była to jedna z głównych idei przyświecających otwarciu w 2016 r. Centrum Pieniądza NBP. W ciągu ostatnich lat stworzyliśmy kompleksową ofertę edukacyjną dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym poruszającą szeroki zakres zagadnień ekonomicznych: od narodzin pieniądza aż po najnowsze trendy w dziedzinie płatności bezgotówkowych. Ostatnie miesiące były specyficznym dla nas wszystkich czasem z uwagi na zagrożenie epidemiczne i związane z nim ograniczenia społeczne. Uczniowie musieli odnaleźć się w nowej rzeczywistości, zamieniając szkolne ławki na domowe biurka w ramach edukacji zdalnej. Dlatego z myślą o osobach, które uczestniczyły w zajęciach

szkolnych, korzystając z ekranu swojego komputera, zespół Centrum Pieniądza NBP opracował specjalne scenariusze lekcji do samodzielnego pobrania oraz realizacji w domowych warunkach. Oprócz tego przygotowaliśmy publikację o charakterze lektury nieobowiązkowej, która prezentuje fascynującą historię polskiego pieniądza.

Poznać funkcjonowanie banków centralnych

Scenariusz zajęć pt. „Bank centralny” jest przeznaczony dla wychowawców oraz nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, których chcemy w ten sposób wesprzeć w edukacji historyczno-ekonomicznej

NBP Centrum Pieniądza
im. Sławomira S. Skrzypka

Bank centralny

scenariusz zajęć do realizacji w szkole

szkoły ponadpodstawowe

HISTORIA · EKONOMIA · EDUKACJA www.nbp.pl/centrumpieniadza

Materiały do lekcji

Bank centralny Grupa I

Tabela 1. Najstarsze banki centralne na świecie

Data powstania	Państwo	Data powstania	Państwo
1668	Szwecja	1816	Norwegia
1694	Anglia	1818	Dania
1800	Francja	1821	Portugalia
1811	Finlandia	1828	Królestwo Polskie
1814	Holandia	1841	Grecja
1816	Austria	1850	Belgia

Na podstawie:
W. Morawski, Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości, Warszawa 2002, s. 62, 79, 90, 110.

Tekst źródłowy nr 1

Z uwagi na niedobory srebra i złota w XVII wieku Szwedzi postanowili poszerzyć system pieniądza kruszcowego o trzeci kruszec metal – miedź, której mieli u siebie pod dostatkiem. Była ona jednak stosunkowo tania, dlatego miedziany pieniądz musiał być odpowiednio większy, aby dorównać wartości srebrnym i złotym monetom. W ten sposób powstały platmynty – duże, miedziane „monety” w formie płyty. Mogły one osiągnąć wagę nawet ok. 20 kg. Z uwagi na rozmiary platmyntów, posługiwanie się nimi przy codziennych transakcjach było niewygodne. Od 1661 roku prywatny Stockholms Banco, a potem od 1668 roku państwowy Sveriges Riksbank, przyjmował w depozyt platmynty i w zamian wydawał pokwitowania na okaziebla. Tak powstały pierwsze w Europie pieniądze papierowe, bowiem Szwedzi zaczęli tymi kwitami regulować należności. W każdej chwili można było wymienić te banknoty na miedź, ale nikt tego nie robił.

Na podstawie: Opis ekspozycji CP NBP

Opowiedzcie na pytania:

1. Kiedy i w jakim kraju wymyślono pierwsze papierowe pieniądze?
2. Dlaczego zdecydowano się na ich emisję?

Fragment broszury do zajęć dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Temat: Bank centralny

Fragment broszury do zajęć dla uczniów szkół ponadpodstawowych
Temat: Laboratorium autentyczności.

Wejście do sali Laboratorium autentyczności
w Centrum Pieniądza NBP

uczniów. W ramach zajęć młodzież szkół ponadpodstawowych poznaje genezę powstania najstarszych banków centralnych w Europie, a także rolę, jaką we współczesnej gospodarce polskiej odgrywa Narodowy Bank Polski. Scenariusz przewiduje pracę w czterech grupach, na podstawie tekstów źródłowych, co ułatwia samodzielną pracę uczniów w warunkach zdalnych. Na końcu autorzy zamieścili zestaw ćwiczeń uzupełniających, dotyczących m.in. polityki pieniężnej prowadzonej przez NBP, które nauczyciel może wykorzystać według własnego uznania, np. jako zadania poszerzające, utrwalające lub sprawdzające zdobytą wiedzę.

Bezpieczna gotówka w portfelu

Kolejny scenariusz zajęć, zatytułowany „Laboratorium autentyczności”, powstał z myślą o uczniach klas 6–8 oraz szkół ponadpodstawowych. Tym razem w centrum uwagi znajdują się zabezpieczenia polskich banknotów obiegowych. Mimo iż obecnie w naszym kraju powszechne stały się płatności bezgotówkowe, nie oznacza to, że w najbliższej przyszłości przestaniemy posługiwać się banknotami i monetami. Wręcz przeciwnie – z danych publikowanych przez NBP wynika, że łączna wartość banknotów i monet znajdujących się w obiegu konsekwentnie rośnie. Z tego powodu istotne jest, aby dzieci i młodzież już na etapie edukacji

szkolnej miały świadomość tego, w jaki sposób zabezpieczane są polskie znaki pieniężne i w razie potrzeby umiały wykorzystać tę wiedzę w praktyce. Scenariusz „Laboratorium autentyczności” jest podzielony na dwie części. Pierwsza obejmuje rozmowę nauczyciela z uczniami, podczas której omawiana jest funkcja emisyjna polskiego banku centralnego, przyczyny, dla których NBP przykłada szczególną wagę do starannego zabezpieczania gotówki przed fałszerstwami oraz konsekwencje posługiwania się falsyfikatami. Druga część scenariusza przewiduje pracę własną uczniów, podczas której zapoznają się z rodzajami zabezpieczeń stosowanych na polskich banknotach obiegowych, a następnie dopasowują poszczególne ich rodzaje do odpowiedniego miejsca na znakach pieniężnych o różnych nominałach.

Na deser komiksowa historia o polskim pieniądzu...

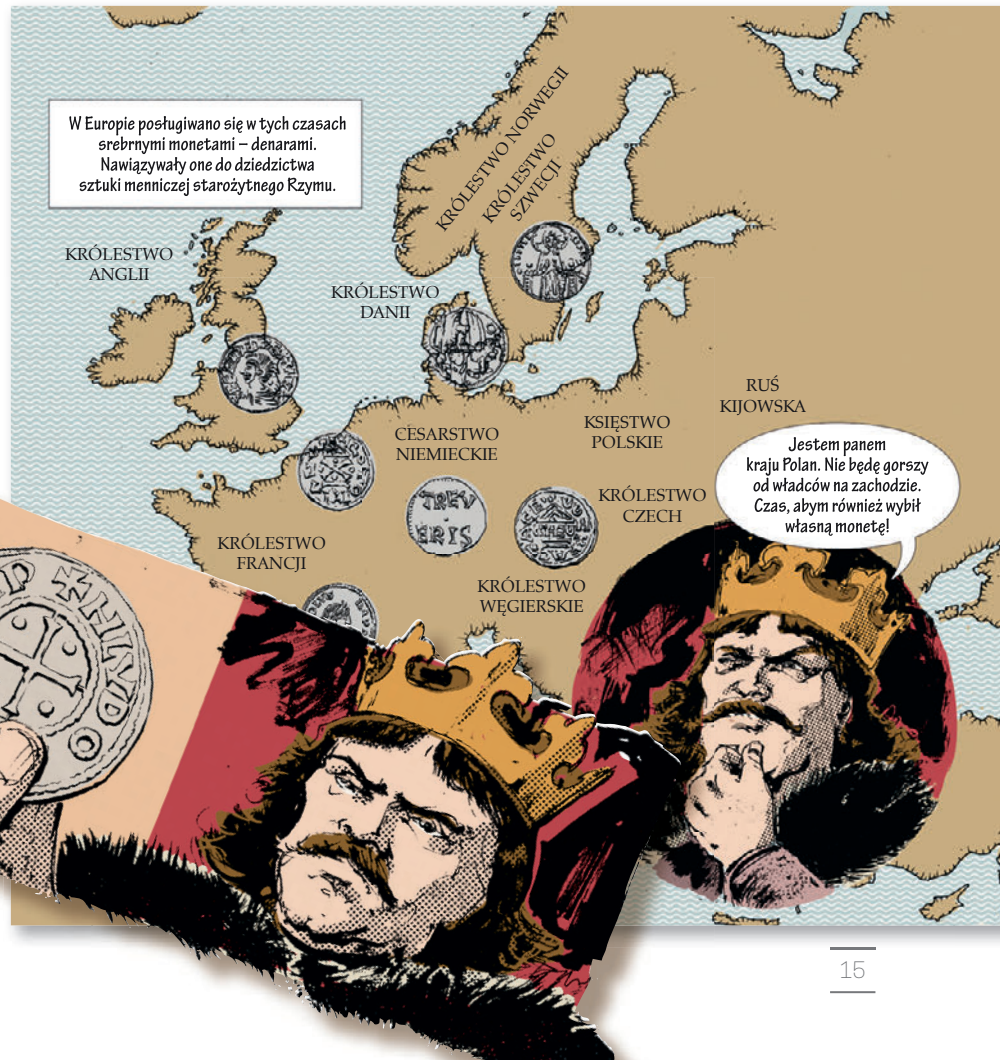
Aby uatrakcyjnić czas spędzany przez uczniów w domowym zaciszu, przygotowaliśmy elektroniczne wydanie naszej tegorocznej publikacji – komiksu „Na tropach złotego”. Wierzymy, że przekona on młodego czytelnika, że historia gospodarcza naszego państwa nie jest nudna. Szczegóły dotyczące publikacji opisałyśmy w osobnym artykule w tym numerze „Bankoteki”.

■ Adam Skrzęta

O denarze, groszu i półkopku słów kilka... Premiera komiksu „Na tropach złotego”

W lutym 2020 r. odbyła się premiera publikacji edukacyjnej Centrum Pieniądza NBP, skierowanej do młodszych czytelników. Komiks „Na tropach złotego. Opowieść o polskim pieniądzu na przestrzeni wieków” to podróż śladami polskich monet i banknotów przez blisko 1000 lat. Główną ideą, która przyświecała powstaniu komiksu, była chęć przedstawienia najważniejszych wydarzeń naszej historii w sposób atrakcyjny dla dzieci i młodzieży oraz z nieco innej perspektywy niż ta, którą oferują szkolne podręczniki.

Pieniądz na ziemiach polskich nieustannie ewoluował, jego forma zmieniała się wraz z kolejnymi władcami, okresami potęgi politycznej i gospodarczej, po których następowały lata burzliwych wojen i walk niepodległościowych. Z tego powodu monety i banknoty z różnych epok możemy uznać za jednych z najlepszych niemych świadków minionych czasów.

Fabuła komiksu rozpoczyna się w okresie panowania dynastii Piastów. Czytelnik będzie mógł znaleźć odpowiedź na pytanie, który władca zapoczątkował tradycję wybijania monet w Polsce, a także, jaki przyjmowały one wówczas kształt. Kolejnym kamieniem milowym było pojawienie się grosza. Czy moneta ta od początku była naszym drobnym pieniądzem? Nie należy również zapominać o głównym bohaterze komiksu – złotym.

W czasie swojego panowania Bolesław Chrobry wybił kilkanaście różnych wzorów denarów. Monety świadczyły o władzy króla i zamożności jego ziem.

Na jednym z nich zachował się do dziś najstarszy oryginalny zapis nazwy naszego kraju.

Denar Princes Polonie

Ładny ten denar, duży!
Po facinie rzekliby:
denarius grossus!

Król Jan Kazimierz musiał znaleźć sposób na opłacenie tych wydatków.

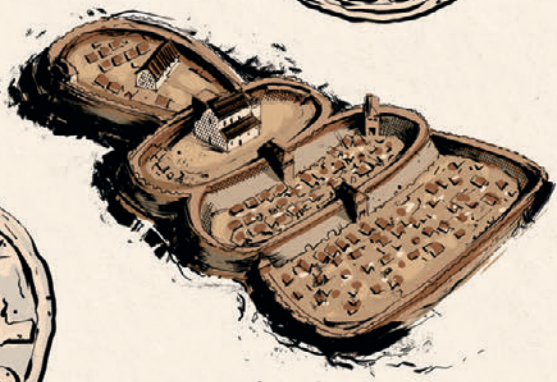
Wartość monet w tamtych czasach zależała przede wszystkim od tego, ile było w nich cennego srebra lub złota.

Denar przez kilka kolejnych wieków był najpopularniejszą monetą na ziemiach polskich.

Denar Gnezdun Civitas

Jeden złoty dzielił się wówczas
na 30 srebrnych groszy.

Wart był też tyle
co 10 trojaków,
90 szelągów,
180 ternarów
albo 540 denarów.
Wiadomo było również,
ile są warte
zagraniczne monety.

Na monetcie widać datę jej
wybitcia i pierwsze litery
imion króla – po łacinie
Sigismundus Augustus.

Równie ciekawe są
tajemnicze litery XXX. To zapisana
cyframi rzymskimi liczba 30.
Pamiętacie ze szkoły, że kopa
to sześćdziesiąt? A pół kopy?

Były to pierwsze polskie
pieniądze papierowe.

Oglądałem takie,
zwidzając we Wrocławiu
„Panoramę Ractawicką”!

Wielkie zasługi dla rozwoju
Królestwa Polskiego
położył ksiądz Ksawery
Drużkiewicz, będący
ministrem skarbu.

Jego Ksiądzka Wysokość
raczy spojrzeć na te plany. Od kiedy
miastu Łodzi nadano przeznaczenie
pod osadę przemysłową, wielkie tutaj
czynią się inwestycje.

Wspaniale! Potrzeba
nam więcej nowych
kopalni i fabryk, by ożywić
handel z Rosją.

Jaśnie panie,
ale te wspaniałe plany
wymagają pieniędzy.
Gdzie je znaleźć?

Bądź spokojny,
utworzymy bank,
jakiego u nas wcześniej
nie widziano.

W zeszłym roku świętowaliśmy stulecie odrodzenia polskiej waluty, jednak jej geneza sięga wieków wcześniejszych. Pewien władca, którego wizerunek obecnie znajduje się na jednym z banknotów obiegowych, wprowadził złotego polskiego bez zamiaru wybijania monet o takim nominale. Jaka mogła przyswiecać mu idea? Czym były półkopki i tymfy? Kiedy w Polsce zaczęto używać pieniędzy papierowych? Zachęcamy do sięgnięcia po publikację i poznania niezwykłych faktów związanych z historią polskiego pieniądza. Całość opatrzona jest unikatową szatą graficzną, pozwalającą czytelnikowi jeszcze lepiej wczuć się w historyczny kontekst narracji.

Podczas powstania Bank Polski zaczął emitować banknoty, na których pojawiły się symbole niepodległego państwa – herby Polski i Litwy. Nowe pieniądze tak rozwścieżyły cara, że kazał je potem spalić!

„O wojnę powszechną za wolność ludów” modlił się wieszcz Mickiewicz. W 1914 roku wybuchł konflikt, który przerodził się w wojnę światową. Udział w nim wzięli wszyscy trzej zaborcy. Niemcy oraz Austro-Węgry, zwane państwami centralnymi, sprzymierzyły się przeciw Rosji. Wśród Polaków ożywiło się marzenie o upragnionej niepodległości.

Ziemie polskie były świadkiem wielu zaciętych walk pomiędzy mocarstwami zaborczymi. W 1915 roku Rosjanie wycofali się z Królestwa Polskiego.

Większość tych terenów została zdobyta przez państwa centralne. Niemcy zajęli Warszawę.

Dzień dobry!
Ile dziś kosztuje kilogram chleba?

2900 marek polskich.

Co pan mówi?
Aż tyle?

Co zrobić, kiedy taka inflacja. Rok temu kosztował 90 marek, a dwa lata temu tylko 9. Niedługo szanowny pan przyjdzie z walizką pieniędzy i kupi tylko suchą butkę...

W grudniu 1923 roku prezydent Stanisław Wojciechowski mianował Władysława Grabskiego na urząd premiera.

Wysoka Izba! Aby podźwignąć kraj z kryzysu, zobowiązuje się do szybkiego zrównoważenia budżetu i przeprowadzenia reformy walutowej. Postuluje także, by Wysoki Sejm przyznał rządowi na rok prawo do wydawania dekretów z mocą ustawy.

Komiks „Na tropach złotego” został przygotowany jako upominek dla odwiedzających Centrum Pieniądza NBP podczas tegorocznej Nocy Muzeów...

■ Adam Skręta

I jak wam się podobało?

Nie sądziłam, że historia pieniądza może być aż tak ciekawa! Niesamowite miejsce!

Każdy powinien je zwiedzić.

Odkrywamy multimedia, otwieramy gabloty

Nowe złote monety w sali Antyk-średniowiecze-nowożytność:

Darejka z V w. p.n.e. i floren z XIV w. **str. 20-22**

Darejka i floren – co łączy i dzieli nowe nabytki Centrum Pieniądza NBP

Koniec zeszłego roku przyniósł kolejne nowości w Centrum Pieniądza NBP. Są to dwie złote monety – każda z fascynującą, odmienną historią w tle. Obie do obejrzenia w sali Antyk-średniowiecze-nowożytność.

Darejka – awers; złoty stater Achemenidów, Persja, ok. 485 r. p.n.e.
Fot. NBP

Pierwsza z nich to tzw. darejka, czyli złota moneta ze starożytnej Persji, datowana na V wiek p.n.e. Jej nazwa pochodzi od imienia sławnego perskiego króla Dariusza I Wielkiego z dynastii Achemenidów, który jako pierwszy zaczął wybijać takie złote statery (nominały monet). Niektórzy jednak wywodzą ją od staroperskiego *dari- oznaczającego złoto.

Na awersie widać postać biegnącego w prawo łuczniczka w ceremonialnych perskich szatach i tradycyjnym nakryciu głowy, zwanym niekiedy koroną zębcową. Jest to symboliczny, umowny i stylizowany wizerunek Wielkiego Króla czy też Króla Królów – obydwa te tytuły tradycyjnie należały do perskiego władcy. W tym wypadku jednak nie można mieć pewności, że był nim Dariusz, bowiem ten typ darejki, na której władca wyposażony jest w łuk i włócznię (tzw. typ III), numizmatycy datują na około 485 rok p.n.e., a więc koniec panowania Dariusza Wielkiego i początek panowania jego syna oraz następcy – Kserksesa I.

Rewers monety stanowi tzw. *quadratum incusum* (kwadrat wgłębiony) w swojej najprostszej, najstarszej formie. Nieregularny kształt jest odwzorowaniem dolnego stempla, na którym kładziono bryłkę przed uderzeniem górnego stempla. Powierzchnia dolnego stempla była celowo nierówna, aby bryłka nie przemieszczała się w sposób uniemożliwiający przybicie stempla awersu. Mimo że w owym czasie na monetach sąsiadujących z Persją Greków małoazjatyckich kwadrat wgłębiony

Darejka – rewers
Fot. NBP

miał już regularną formę skrzydeł wiatraka, swastyki czy nawet konkretnego wizerunku, Persowie do końca emisji darejek zachowali jego archaiczny nieregularny kształt.

Darejki jako złote monety miały z pewnością znaczną wartość dla ówczesnych. Z powodu braku źródeł trudno oszacować, jak dużą, wiadomo jednak, że płacono nimi żołd wojsku perskiemu, zarówno najemnemu, jak i słynnej gwardii 1000 nieśmiertelnych, czyli doborowemu przybocznemu wojsku zorganizowanemu przez Dariusza I Wielkiego. I zapewne nie raz wykorzystano je do przekupienia greckich polis, a raczej zawiadujących nimi urzędników. Grecki dziejopis Ksenofont

zanotował anegdotę o spartańskim wodzu Agesilaosie, którego odwołano z kampanii wojennej przeciw Persom z powodu antyspartańskiego powstania w części Grecji, wywołanego przez urzędników greckich sowiecie opłaconych 10 tysiącami darejek. Agesilaos miał wówczas powiedzieć, że „z Azji wygnało go 10 tysięcy łuczników”, i nie miał na myśli żołnierzy, lecz monety z wizerunkiem łucznika.

Status monet wartościowych na rynku małoazjatyckim darejki straciły dopiero na rzecz złotych staterów macedońskich Filipa II i Aleksandra III. Paradoksalnie to zdobycie pełnego szlachetnych kruszców skarbcu perskiego, w którym znaczną część stanowiły zapewne właśnie złote darejki i srebrne siglosy (srebrne monety perskie, formą i wizerunkiem często powtarzające darejki, także z łucznikiem lub popiersiem łucznika na awersie) Achemenidów, umożliwiło Aleksandrowi Wielkiemu wybite tak olbrzymiej liczby staterów i tetradrachm, a tym samym zdominowanie mennictwa greckiego na długi czas.

Druga nowa moneta w zbiorach numizmatycznych NBP to floren (wł. *fiorini*), wybita we Florencji w XIV wieku, być może w roku 1308. Jej miano nie pochodzi od nazwy miasta, lecz od widniejącego na awersie wyobrażenia kwiatu. Kwiat w języku łacińskim to *florus*, we włoskim *fiore*. Od niego wywodzi się nazwa miasta Florencja (łac. *Florentia*, wł. *Firenze*), kwiat lilij jest również swoistym godłem mówiącym, czytelnym także dla niepiśmiennych użytkowników. Dlaczego akurat lilia? W średniowieczu miała ona bardzo rozbudowaną symbolikę, była też związana z kultem maryjnym. Jako jeden z atrybutów Maryi symbolizowała czystość, niewinność, ale też wielkość, chwałę, majestat i piękno. Maryja była jedną z patronek miasta, być może dlatego władarze Florencji akurat tę roślinę wybrali na swój emblemat, podkreślając tym i boską opiekę nad miastem, i jego wspaniałość. Lilia pojawiła się już na wcześniejszych srebrnych groszach, na florenach powtórzono znany już i utrwalony w świadomości ówczesnych motyw – kwiat z profilem, z trzema płatkami i dwoma pręcikami między nimi, w pięknej gotyckiej stylizacji, opracowanej w 1. połowie XIII wieku.

Wizerunek rewersu także nie jest przypadkowy – osobę św. Jana Chrzciciela bardzo poważano w epoce średniowiecza, był patronem katedry florenckiej, jak również jednym z opiekunów Florencji. Na monecie stoi wprost, ubrany w charakterystyczną pelerynę z skóry wielbłądziej, z długimi włosami i brodą, w rękach trzyma berło i księgę (w domyśle Pismo Święte). Takie wyobrażenie zdominowało późniejszą ikonografię świętego.

Napisy po obu stronach monety potwierdzają powyższe interpretacje, obydwa zaczynają się tzw. krzyżykami inicjalnymi – na awersie otokowo widać: FLOR• – •ENTIA, na rewersie napis otokowy brzmi: •S•IOHA – NNES•B i kończy się znakiem pięciopalczastego godła.

Ważnym elementem na monecie jest ten niepozorny symbol, umieszczony na końcu legendy rewersu. Jest to znak zarządcy mennicy. Nie jest istotna jednak jego osoba, ale możliwość dość dokładnego datowania florenów. Zarządcy bowiem, zgodnie ze skomplikowanym i szczegółowo opracowanym statutem, zmieniali się w mennicy florenckiej co pół roku, a każdy z nich miał przypisany swój niepowtarzalny znak.

Floren, Florencja, ok. 1308 r.
Fot. NBP

Zachował się do dzisiaj spis tych znaków, większość z nich udało się przyporządkować do konkretnych osób i lat ich pracy w mennicy. Liść podobny w formie do tego na monecie z Centrum Pieniądza NBP jest przydzielony mincerzowi florenckiemu działającemu w 1308 r.

Floren emitowany od 1252 r. nie był pierwszą złotą monetą wybijaną w średniowieczu. Palmę pierwszeństwa dźwierz bezsprzecznie Genua ze swoim wcześniejszym o kilkadziesiąt lat *genovino*. A jednak to moneta z wizerunkiem lilii i postacią świętego Jana Baptysty zyskała dużą popularność w Europie i zdominowała handel dalekosiężny. Zdecydował o tym standard wagowy – okazało się, że dla skomplikowanych kupieckich rozliczeń masa 3,52 grama złota jest optymalna. Dlatego

floren szybko znalazł naśladowców w północnej Italii, a nawet w Watykanie. Zadomowił się również na Węgrzech, a stamtąd rozpowszechnił się dalej na północ, na tereny niemieckiego cesarstwa. Za pośrednictwem Węgieł trafił także na Śląsk, gdzie w dwóch księstwach śląskich wybito w XIV wieku floreny. Wcześniejsza emisja, za panowania jaworsko-świdnickiego księcia Bolka II (1326–1368), jest datowana

przed 1351 rokiem. Późniejszą – z imieniem Wacława I Legnickiego (1342–1364), księcia legnicko-brzeskiego – datuje się latami panowania władcy. Obydwie zachowują tradycyjną ikonografię, różniąc się tytułaturą awersu i małym symbolem kończącym legendę rewersu – na świdnickich monetach jest to hełm rycerski z pióropuszem, na legnickich natomiast – śląski orzeł.

Zarówno darejka, jak i floren zajęły należne im miejsca w gablotach sali Antyk-średniowiecze-nowożytność jako świadkowie szczególnych wydarzeń w historii pieniądza na świecie.

■ Eliza Walczak

Z kalendarza Centrum Pieniądza NBP

Poznaj Centrum Pieniądza NBP zmysłami – zajęcia dla uczniów str. 24-26

„Poznaj Centrum Pieniądza NBP zmysłami” – nowe zajęcia dla uczniów

W czasie ferii Centrum Pieniądza NBP po raz kolejny brało udział w akcji „Zima w mieście”. Zaproponowaliśmy uczniom ze szkół podstawowych całkiem nowe zajęcia pt.: „Poznaj Centrum Pieniądza NBP zmysłami”. W czasie zajęć uczestnicy, kierując się zmysłami smaku, dotyku, słuchu, węchu i wzroku, odbyli wędrowkę przez najciekawsze sale Centrum Pieniądza NBP, odkrywając niezwykle eksponaty i słuchając opowieści związanych z historią pieniądza na świecie. Uczniowie odwiedzili m.in.: sale: Antyk-średniowieczno-
nowożytność, Systemy pieniężne, Giełda i rynki finansowe, Twórca i produkcja pieniądza, Skarbiec oraz Spotkanie z pieniądzem.

„Poznaj Centrum Pieniądza NBP zmysłami” – to zupełnie inny sposób pokazania i poznania Centrum i świata pieniądza niż dotychczas oferowaliśmy. Temat nawiązuje do zmysłów, jakimi się posługujemy na co dzień: smaku, dotyku, słuchu, węchu i wzroku. Podczas zajęć

próbaliśmy wykorzystać wszystkie zmysły, aby lepiej poznać historię pieniądza, jego budowę czy przedmioty obecne w miejscach związanych z pieniądzem.

Zmysł słuchu – dzwon otwierający notowania na giełdzie

Zmysł dotyku – szwedzka moneta platmynt

Zmysł smaku – uczestnicy zajęć w sali Antyk–średniowiecze–nowożytność za pomocą tego zmysłu rozpoznawali smak soli. Dzieci z zasłoniętymi opaskami oczami, próbowały smaku kryształków soli himalajskiej. Dowiadywały się, że sól wcześniej była używana jako **środek płatniczy, wykorzystywany jeszcze przed wynalezieniem monet czy banknotów**. Animator opowiadał o innych płacidlach oraz o ciekawostkach językowych wykorzystujących wyrażenia z „sola” jak: „słono za coś zapłacić”, „zjeść z kimś beczkę soli”, „być solą ziemi” oraz dlaczego sól nazywana była „białym złotem”.

Zmysł smaku – sól jako środek płatniczy

Zmysł dotyku – uczestnicy w sali Systemy pieniężne, wykorzystując tylko zmysł dotyku, określali cechy i przeznaczenie platmyntu – największej monety obiegowej świata.

Zmysł słuchu – uczestnicy w sali Giełda i rynki finansowe mieli za zadanie, za pomocą zmysłu słuchu, nabyć wiedzę o tym, czym jest giełda. Uczniowie przed wejściem do sali mieli zasłonięte opaskami oczy. Animator uruchamiał film pt.: „Wiesław Rożucki. 49. sesja giełdy”, który trwał 60 sekund, następnie zadawał pytania: o jakim miejscu opowiada

ta sala, jakiego zmysłu musieli użyć do poznania odpowiedzi na pytanie? Animator tłumaczył, jaka była rola dzwonu na giełdzie – przebieg się dźwięku dzwonu przez panujący pierwotnie hałas, wybijał początek i koniec handlu w danym dniu. Następnie prowadzący wyjaśniał, czym jest giełda.

Zmysł węchu – artykuły obrotu na giełdach towarowych

Zmysł węchu – uczestnicy w sali Twórci i produkcja pieniądza mieli za zadanie po zapachu rozpoznać i nazwać: ziarna kakaowca, cynamon, goździki, a animator wyjaśniał, z czego wynikała wartość tych przypraw w przeszłości oraz przedstawiał historię i znaczenie powiedzenia: *Pecunia non olet*. Odpowiadał też na pytania: co to są podatki? Kto pobiera podatki i do czego są wykorzystywane? Czy można nie płacić podatków? Czy jest to uczciwe?

Zmysł wzroku – uczestnicy poznawali złoto za pomocą wzroku. W sali Skarbiec uczniowie starali się opisać złoto, posługując się jedynie zmysłem wzroku. Dzieci zastanawiały się nad tym, czy złoto zawsze jest takiego samego koloru, czy moneta dwuzłotowa wykonana jest ze złota, itp. Ważny był przekaz: nie wszystko jest złotem, co się świeci.

Zmysł wzroku – moneta 2 zł i sztaba złota. Z lewej moneta obiegowa 2 zł – awers i rewers, z prawej – sztaba złota

Animator rozmawiał z uczniami na temat cennych rzeczy w sensie materialnym. Co jest dla nich cenne? Prowadzący opowiadał, że wzrok często nas oszukuje, a my ludzie polegamy w życiu głównie na zmysle wzroku – reszta zmysłów bardzo często odgrywa (niestety) drugorzędną rolę.

***

Zajęcia były prowadzone w dniach 11–21 lutego br. (od wtorku do piątku) w godz. 10.00–12.30. W ramach akcji „Zima w mieście” wzięły w nich udział 43 grupy szkolne (719 uczniów). Do zajęć zostały użyte

materiały: opaski do zastąpienia oczu, sól w kryształkach (himalajska, różowa), torebki strunowe, pojemniczki na przyprawy i monetę, ziarna kakaowca, goździki, cynamon oraz moneta 2 zł.

Zajęcia były bezpłatne, przeznaczone dla zorganizowanych grup uczniów ze szkół podstawowych. Zajęcia trwały ok. 60 minut.

■ Małgorzata Kozłowska
Fot. Andrzej Kalicki

Bankoteka

Magazyn Centrum Pieniądza NBP
im. Sławomira S. Skrzypka

Wydawca:

Departament Edukacji i Wydawnictw

Adres:

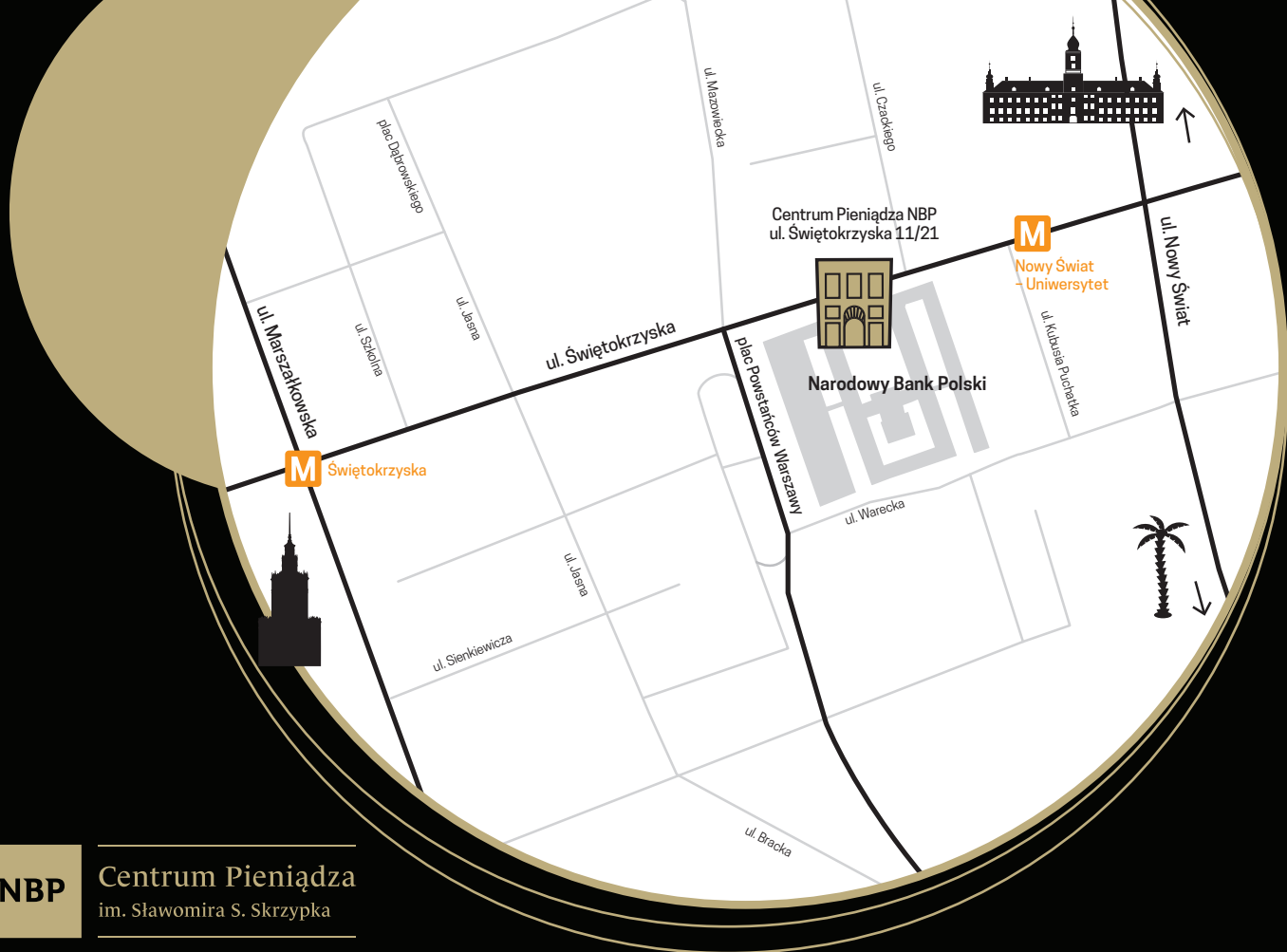
ul. Świętokrzyska 11/21,
00–919 Warszawa
tel. 22 185 25 25
centrumpieniadza@nbp.pl

Redakcja:

Stanisław Gorący
Współpraca: Małgorzata Kozłowska,
Marcin Madejski, Antonina Marnic,
Adam Skręta, Iwona Stefaniak,
Eliza Walczak, Anna Żółkiewska

Fotografie:

Zbiory NBP,
Wikipedia
Opracowanie graficzne:
Piotr Kotela

NBP

Centrum Pieniądza
im. Sławomira S. Skrzypka

Zapraszamy

wtorek-środa	10.00-13.30 i 14.30-18.00
czwartek	10.00-14.00 i 15.00-20.00
piątek-niedziela	10.00-13.30 i 14.30-18.00
poniedziałek	nieczynne

ul. Świętokrzyska 11/21
00-919 Warszawa

Od 2 czerwca br.
zwiedzanie wyłącznie indywidualne

Wstęp bezpłatny!

Zapraszamy na stronę www.nbp.pl/centrumpieniadza

Poznaj fascynujący świat pieniądza!

HISTORIA • EKONOMIA • EDUKACJA

Zapraszamy na stronę www.nbp.pl/centrumpieniadza